„Nil novi sub sole . . ."

✱ ✱ ✱ Sedert Koning Salomo zijn gevleugelde uitspraak „Er is niets nieuws onder de zon" omstreeks het midden van de 10e eeuw v.C. te boek stelde (Prediker 1:9) hebben talloze generaties op velerlei gebied de juistheid van die constatering kunnen ondervinden.
Het behoeft daarom nauwelijks verwondering te wekken, wanneer ook in onze dagen de geschiedenis zich blijkt te herhalen en de andermaal in discredit gebrachte Nederlandse krijgsmacht het weer eens schijnt te moeten ontgelden. Voor de opnieuw verguisde leden van die krijgsmacht, om het even of zij vrijwillig dienen of dienstplichtigen zijn, biedt uiteraard de verwijzing naar Salomo's wijze woorden weinig soelaas. Ook de vaststelling „l'histoire se repète" schenkt geen bemoediging, evenmin als de rake typering welke Johan de Wit neerschreef in zijn correspondentie met Pieter de Hoogh:

Want de aerdt der Hollanders is eene soodanighe . . . dat als haer de noodt ende peryckelen niet seer claer voor ooghen comen, sy gheenszins ghedisponeert connen worden om naer behooren te vighileeren voor haer eighen securiteyt.

Misschien echter kan de lezer enige — zij het schrale — troost putten uit de meer recente geschiedenis, voor zover althans overgrootvaders tijd daartoe gerekend mag worden. Uit die tijd namelijk stamt de in dit nummer onverkort opgenomen tekst van het voor u gevonden boekwerkje, uitgegeven te Utrecht door J. L. Beijers op 18 Julij 1882, waarin een, overigens anonieme, „Milicien der Infanterie, voor zijn eigen nummer" in de toenmaals gebruikelijke stijl uiting gaf aan zijn onbehagen over de kwalijke mentaliteit van vele zijner landgenoten.*

Een summiere toelichting kan dienen ter verduidelijking van de achtergrond waartegen die klacht moet worden geprojecteerd. In het bijzonder lijkt dat dienstig ten behoeve van de jongeren, die nooit Oma's dienstmaagd hoorden zingen:

. . . Want Jan is remplaçant,
Nu krijgt hij veertig guldens
In de pal(le)m van zijn hand . . .

De noodzakelijke opbouw van een eigen Nederlandse krijgsmacht na de Franse tijd vergde zoveel weerbare mannen, dat desnoods de verplichting tot dienst in het leger moest kunnen worden opgelegd. De Grondwet van 1814 voorzag daarin:

Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en de beveiliging van deszelfs grondgebied blijft, overeenkomstig 's Lands oude gewoonte en het grondbeginsel bij de Unie van Utrecht aangenomen, een der eerste pligten van alle Ingezetenen dezer landen. (Art. 121)

Aan de aldus geschapen mogelijkheden moest de nare bijsmaak — reminiscentie aan de Franse conscriptie — worden ontnomen door de verwijzing naar de Unie van Utrecht, waarin op 23 jan. 1579 al werd vermeld:

Ende ten eynde men tallen tijden sal moegen geassisteert wezen van de inwoenders van de Landen, sullen dingesetenen . . . gemonstert ende opgescreven worden, te weten die gheene die sijn tusschen achthien ende tzestich jaeren, om . . . vorder geordonneert te worden als tot die meeste beschermínge ende verseeckerheydt van dese geunieerde Landen bevonden sal worden te dienen. (Art. VIII)

Deze historische fundamenten waren echter niet voldoende argument om de ingezetenen aan wie de „pligt" werd opgelegd, met hun lot te kunnen verzoenen. Om die reden nam men van het Franse stelsel ook de mogelijkheid van *plaatsvervanging* over, waarbij de dienstplichtige niet persoonlijk onder de wapenen behoefde te komen indien hij een remplaçant, een plaatsvervanger stelde. Bovendien bestond voor hen die uit het beschikbare potentieel bij loting waren aangewezen voor het verrichten van werkelijke dienst — de zg. lotelingen — de mogelijkheid tot nummerverwisseling, d.w.z. dat zij hun lotnummer mochten omruilen met dat van een daartoe genegen vrijgelote.

* Zie blz. 68.

Remplaçanten en nummerverwisselaars, die uiteraard voor hun bereidwilligheid goed werden beloond, waren veelal afkomstig uit minder bedeelde milieus. In de opvattingen van die tijd gold dat automatisch als „van laag allooi". Bijgevolg werd een ieder die op deze wijze in het kader van de dienstplicht in de krijgsmacht diende, over één kam geschoren en door zijn mede-Nederlanders als uitschot beschouwd en behandeld. Op díé instelling ten opzichte van de dragers van 's Konings wapenrok heeft de klacht van de *Milicien, voor zijn eigen nummer,* betrekking.

Eerst in 1898 werd een einde gemaakt aan het systeem van plaatsvervanging en nummerverwisseling, waarna de — door de Grondwet van 1887 reeds in uitzicht gestelde — Militiewet van 1901 feitelijk de *persoonlijke dienstplicht* invoerde.

De generaties die een laatdunkend oordeel velden over remplaçanten, nummerverwisselaars, miliciens voor hun eigen nummer en militairen in het algemeen, zijn reeds lang geschiedenis geworden. Helaas echter: geschiedenis die zich nog onophoudelijk herhaalt!

Literatuur

Van Hasselt — *Verzameling van Nederlandse Staatsregelingen en Grondwetten.* N. Samsom N.V., Alphen a/d Rijn (1956).

F. E. L. A. Abel — *De Wet betrekkelijk de Nationale Militie.* Gebr. van Cleef, Den Haag (1898).

H. J. Kruls en H. Staring — *Op de bres voor Neerlands onafhankelijkheid.* Nederlandse Keurboekerij, Amsterdam (1947).

F. Snapper — De legervorming in Nederland tussen 1813 en 1940. *Mil. Spect.* **141**(1972)(9)411.